

Hoveriarbejde på Sødal i slutningen 1700-tallet

Birgit Løgstrup har i "Bondens Frisættelse" meget grundigt beskrevet, hvordan diverse landvæsenskommissioner og udvalg drøftede fæstebøndernes hoveriforpligtelse.

Der var betydningsfulde frihedselskende intellektuelle og monarker, der havde fokus på bøndernes vilkår. Hvordan man kunne hjælpe fæstebønderne til et bedre liv, og hvordan kunne man frigøre dem, så de kunne få mere tid til at passe deres egne fæstegårde, så man også som helhed kunne øge landbrugsproduktionen.

Nu var det sådan, at det i disse kommissioner var godsejerne, der kom til orde, og når noget blev sendt til høring, så var det også dem, der blev hørt.

Efter mange diskussioner og forslag sluttede sagen i Generallandvæsenskommissionen i 1769 med (citater fra ovennævnte bog) :

" Om hoveriet lød lovforslaget, at dets afskaffelse på nuværende tidspunkt ikke ville være mulig. I stedet skulle dets omfang bestemmes lokalt på hvert gods af amtmanden, to landvæsenskommissærer og godsets ejer - altså stadig uden deltagelse af fæstebønderne - og indføres i et hoverireglement, der skulle vedhæftes bøndernes fæstebreve. Kun dette sidste led var fuldstændig i overensstemmelse med Stampes tidligere omtalte forslag til en hoveriforordning af 24. januar 1768. Men alligevel erklærede han i slutningen af forestillingen, at det var i overensstemmelse med hans tidligere indleverede forslag. Han kunne altså acceptere det nye forslag."

For bedre at forstå medfølgende "Opgørelse over hoveri på Sødal Gods i 1779" ("oversat" af Gerhard Hørdum, Frederiks) indsættes endnu et klip fra "Bondens Frisættelse" s. 167.

"Begge (to landinspektører) anbefalede hoveriet ansat til bestemte dage. Men så måtte det samtidig fastsættes, hvor meget arbejde der skulle udføres pr. dag. Det måtte være godsejerens sikkerhed for, at dyrkningen kunne gennemføres. Landinspektør Vesterholdt tog udgangspunkt i en sjællandsk hovbonde med en helgård på seksotte tdr. hartkorn med rimelige vilkår.

Bonden skulle tildeles et stykke jord i henholdsvis rug-, byg- og havrevangen af den størrelse, at der kunne sås halvanden td. rug, to tdr. byg og halvanden td. havre. På disse tre stykker jord skulle fæstebonden eller hans folk udføre alle årets landbrugsarbejder, dvs. pløje, harve, så og høste. Det årlige hoveriarbejde blev udspecificeret og ville sammenlagt være 110 dage - heraf 40 spanddage, hvor en karl mødte med heste og vogn, plov eller harve, og 70 gangdage, hvor en pige eller dreng mødte, kun med håndredskaber. Landinspektør Berner nåede på samme måde med udgangspunkt i kobbølbruget på Antvorskov og ved en sammenligning med holstenske forhold frem til 122 hovdage - 34 spanddage og 88 gangdage.

Begge betænkninger blev læst op på Generallandvæsenskollegiets møde den 8. marts 1769, hvor alle kollegiets medlemmer var til stede. Det blev besluttet at stille tre yderligere spørgsmål til de to landinspektører:

1. *Hvilke arbejdsopgaver kan indlægges i bøndernes hoveri, fastsat i dage?*
2. *Hvad kan ikke bestemmes i dage?*
3. *Hvordan kan hoveri byrden gøres lige for bønder tæt på hovedgården og langt fra hovedgården? "*

Ovenstående resulterede i "Loven om Hoveriets bestemmelse af 6. maj 1769" og blev så omsat på Sødal Gods i 1779 til

Opgørelse over hoveri på Sødal Gods i 1779.

	Spanddage	Gangdage
Foranførte 44 hoveribønder, som alle er halvgårde, er efter deres fæstebrevs indhold, pligtige at forrette hoveriet efter ordentlig omgang, og ved enhver sin lod udi ager og eng at dyrke.		
Hvornæst ifølge kongl. allernaadigst anordning af 12. august 1773 dens 6 paragraf, blive at sætte hvor mange spand- og gangdage, hver bonde til anden gårdens tjeneste bør afgive, såsom:		
1. Kornets rensning, da består laden af 22 gulve, hver gulv beregnet til 40 à 50 tdr altså behøves til hver gulv pp (= osv) for dagens kortheds skyld – 14 folk pr. gulv er 308, som bliver fra hver bonde		7
2. Skovning af fornøden bygningstømmer og brænde af hver bonde	3	6
3. Tørveskær til ildebrand (= brændsel)		
a. Skar-tørvt ved hjemførelse til samme at skære 2 gangdage, at bære ud 2 gangdage, at rejse 1 gangdag, skrue (= stable) 1 gangdag og henlægge på anviste steder 1 gangdag, er i alt for hver	2	7
b. Hede-tørvt til samme at skære 2 gangdage, at reise 1 gangdag, skrue 1 gangdag og henlægge i behørigt steder 1 dag er i alt for hver	2	5
4. a. Til brændelyng hver bonde	1	1
b. Tækkelyng	1	1
5. Til hamle save (?)	1	1
6. Kornstakke i laden at indbringe samt det overskydende halm at sætte i stak af hver	1	1
7. Behøvede folk til ladegårds husenes reparation af hver	2	4
8. Vandstedernes rensning ved gården og i marken af hver	3	3
9. Flytning fra en gårds sælger, køber eller forpagter af hver	1	
10. Fedevarers (?) kørsel	1	
11. Dersom jordblanding og lyng- trækning ej under avlingens drift skal være forstanden, så udfordres til samme som uomgængelig i disse egne i det allermindste		
a. Til lyng at slå, jord at grave og få? På malkepladsen og andre steder til gødningens formerelse af hver	3	6
b. Til jord og møgblanding af hver	8	6
12. Gødningens sammenskovling og h? rensning i ladegården af hver		3

Som på det allernøjeste anført, efter egnens og stedets beskaffenhed, eftersom bøndernes vogne er så små og slet indrettede, at de ej kan anses uden for trillebørre og hakkelskister, og i henseende til gangdagene, da betjener bonden sig af sine egne børn, som oftest er små og ringe, og ej er i stand, uden så betydelig skade, at forskaffe andre tjenstdygtige folk.

Datum Siødahl

”Hoveri-Foreninger” – en klar henstilling i 1792.

Udskiftning og udflytning i slutningen af det 18. århundrede ændrede mange steder på forholdet mellem fæstebønder og godsejerne. Bondens frisættelse – stavnsbåndets ophævelse - gjorde det sværere for godsejerne at lave aftaler med fæstebønderne, hvilket senere medfører mange frikøb af ejendomme i starten af det 19. årh.

I 1792 kommer der fra Rentekammeret en kraftig henstilling til fæstebønder og godsejere om at få lavet nogle ”Hoveri-Foreninger”.

Pro Memoria.

Ved Resolution af 4de April sidstleden har det allernaadigst behaget Hans Majestæt at autorisere Rentekammeret til at paase rettede de Mangler og Uoverensstemmelser med Placaterne af 24 Jun. og 23de Dec. f.A., som ere befundne i adskillige af de til Kammeret indsendte Hoveri-Foreninger, saavel som de Mangler og Urigtigheder, som i deslige herefter indkommende Foreninger maatte forefindes, og derved iblant andet behaget at resolve: at, naar det ikke er bestemt, hvor mange Dage i en Uge maae fordres til Pløining Høe og Kornhøst, eller Hegning, maae i den Uge, i hvilken saadant Arbeide forrettes, ingen Dage til andet Hovarbeide fordres, med mindre til hiint Arbeide i en Uge ikke er brugt saamange Dage som ellers til Hoveriets ugentlig til samme Aarets Tid er bestemt, at alt Hoverie til Bygninger og Reparation paa Hovedgaarden maae være bestemt, Ildebrands Tilfælde undtagen, da saafremt i noget saadant Tilfælde Tvistighed skulde opkomme imellem Jorddrotten og de hoveriepligtige Bønder om Qvantiteten af det fornødne Hoverie, samme skal bestemmes af Amtmanden og Landvæsens-Commissarier, dog at Vedkommende kunne henskyde sig under Rentekammerets Kiendelse, saafremt de ei finder sig fornøiede med den giorte Bestemmelse, at, saafremt Parterne ikke i Mindelighed kunde overenskomme om at bestemme det ved den sluttede Forening ikke tilfulde bestemte Hoverie, skal denne dog i de øvrige bestemte Poster være gieldende, og ikkun det, som ikke kan ansees som bestemt, afgiøres ved Commissarier.

Hvilket vi ikke skulde undlade tjenstligt at tilmelde Hr. Kammerherren til behagelig Efterretning.

I øvrigt skulde vi i Anledning af adskillige af de indkomne Foreninger ikke undlade at anmærke, at naar Avlingshoveriet er ansat til visse bestemte Hovmaale i Ager og Eng, samt til Hegns og Grøfters Vedligeholdelse, er det efter Hensigten fastsatte Hoverie tillige bestemmes til visse Pløispend- og Gang-Dage.

Rentekammeret den 14de Julii 1792.

Colbiørnsen

Rølle. Schiønning. Hansen. Wormskiold. Budt. M.v.Essen. Meincke. Borndran. J. Wadum.

Sødal havde styr på tingene, så de kunne allerede den 25 marts 1791 fremvise en Ekstrakt, en slags overenskomst mellem fæstebønder og jorddrot.

Det er også klart markeret, at ingen skal belaste retsvæsenet, inden de har forsøgt med amtmandens hjælp at løse problemet.

Ekstrakt.

Af forordningen om orden ved hoveriet på Sødal af 25. marts 1791.

- Post 1: Når bonden tilsiges i hoveri, skal han forrette det efter sin bedste evne efter anordningen. Han og tjenestefolk må vise sig hørig og lydige både imod jorddrotten som imod den, der er betroet tilsynet.
- Post 2: Bonden bør tilsiges aftenen før og siges hvad arbejde skal forrettes. I korn og høhøst kan jorddrotten advare dagen forud om vejr? vil tillade det, og samme dag arbejdet skal ske først bestemt tilsige dem. Sådant hoveri som ikke forud kan ses, såsom høets redning ved oversvømmelse, tangsbjergning fra søen og som ej kan tåle ophold, kan tilsiges straks.
- Post 3: I tilfælde af ildsvåde, kvægsyge eller anden ulykke skal bonden møde uden mindste ophold, hvad enten de gør hoveri eller er frie.
- Post 4t: Uden hårdhed skal jorddrotten og hans betjent vise bonden og tjenestefolkene tilrette og ved god beegnelse opmuntre dem til deres pligter med villighed.
- Post 5a: Ved bestemt mål eller arbejde, har enhver frihed at drage hjem, når arbejdet er forrettet. Hovbuddene skal arbejde 10 timer om dagen til ? og arbejdet ikke er fuldført, uden afgang for hviletimerne.
- Post 5b: Når dagen er kort, så 10 timer ikke kan blive tilovers for hvile timer fra solens afgang til nedgang, må hovbuddene ej hvile længere end fra kl. 12 til 1.
- Post 5c: Dersom bønderne synes, at de eller folk kan udholde længere end 10 timer og vil vedblive arbejdet for at spare tiden, bør tjenestetyenderne ikke vægre sig at arbejde længere.
- Post 6: Den bonde eller tjenestebud, som forretter uforsvarlig arbejde, kan vises ud af marken og fra arbejdet, og skal bonden efter tilsigelse forrette det tilbagestående arbejde og bøde til sognets fattige 1 mark for et brud i høstens tid eller 8 skilling, men i høst og pløjetiden for en vogn eller plov ½ rigsdaler og på andre tider 24 skilling og betale skaden.
- Post 7: 4 skilling betales til sognets fattige for hver time hovbuddet kommer for sildig eller ?.

- Post 8: Udebliver nogen, tilsiges han 2. dag, og om han ingen forhindring have haft, bødes for et afbud 1 mark, næst ½ rigsdaler, og i høst- og pløjetid da dobbelt.
- Post 9: Bonden bøde for ulydighed eller opsætsighed fra 2 mark til 2 rigsdaler, men budet eller husmand 8 skilling til ½ rigsdaler. Sker det i påsyn af de til arbejde samlede påsyn da dobbelt, og er han fæstebonde eller husmand haver sit fæste forbrudt den 3. gang.
- Post 10: Skulle nogen søge at forføre andre til lige opsætsighed, må jorddrotten lade ham arrestere, og han dømmes at bøde 4 rigsdaler til 10 rigsdaler; men er det udmærket stor orbrydelse til at hensættes flere måneder eller år i tugthuset og have sit fæste forbrudt.
- Post 11: Af uformuende skal de idømte bøder afsones med fængsel på vand og brød efter forordningen af 6. december 1843. Mulfter skal den skyldiges husbond indeholde såvelsom processens omkostninger af hans løn, såvidt tilstrække.
- Post 12: Forser nogen sig at være så opsætsig og dristig med ? gerninger, personlig at angribe jorddrotten eller udsendte, da skal den skyldige dømmes til en følelig pengemulkt eller til at hensættes i forbedrings- eller tugthuset eller nærmeste fæstning endog på livstid, og om det sker imod jorddrotten tillige forvises herredet.
- Post 13: Den i loven 6.b, 5 kap. 5 art. Tilladt husstraf, må ej udøves uden alene af jorddrotten, hans inspektør, forvalter eller ridefoged, ladefoged og skovridder eller skifte- og forpagter imedens hoveriet sker. Men gårdfæster og dennes hustru fritages.
- Post 14: Straffer jorddrotten etc. etc. nogen uskyldig eller mishandler nogen til skade og helbred og lemmer, da skal den fornærmede efter 6b, 5. kap., 5. og 10. art. Være beføjet at påtale sin ret som imod en fremmed, og i tilfælde af sådant sker af jorddrottens betjente ham uvidende, da må sådan en uden opsigelse afskediges, og bepligtes at tilbageholde hans løn indtil den forudrettede er tilfredsstillet. Skulle godsejerens betjent misbruge den tilladte husstraf mere end en gang, da må han ikke oftere betros magt at straffe.
- Post 15: Skulle nogen bonde formedelst urigt anstalt ved tilsigelse eller tilsyn ske betydelig ophold, da skal han tilkendes lige erstatning, hvis han skulle have betalt i straf om han havde forsømt arbejdet. Bonden nyder i så fald beneficium (gunstbevisning) paupertatis (fattigdomsattest) når han besværes med ulovlig hoveri og dersom jorddrottens forhold er sær lovstridigt kan han vente sig underkastet general Fiscalens tiltale. Indkommer bonden med begrundet klage, da kan han såvel som hans hovladere vente at blive anset efter anordningens strengthed.
- Post 16: Klager jordegodsejer i høstens tid eller når hoveriet ej tåler opsættelse, at bønderne ikke vil forrette det dem påliggende hoveri, da er amtmanden bemyndiget at mulkttere hver bonde med 1 rigsdaler daglig, indtil de forretter arbejdet, hvilken mulkt ved udpankning straks inddrives og skal det påligge jordegodsejeren straks at forfølge sagen til dom i fald den pågældende påstår det som han ved udpanningen skal tilkendegive, og

dommeren skal indberette til amtmanden den holdte forretning, og i søgsmål tilfældet udfaldet.

Går dommen jorddrotten imod, skal han foruden skadeserstatning give bonden fuld opretning for ved udpantningen tilføjet fornærmelse. p.p.

Post 17: Al påtale skal ske straks og ingen klage modtages enten af jorddrot eller bonde uden den er ældre end 4 uger.

Post 18: Rettergangsmanden skal være den samme som de findes bestemt i forordningen af dags dato, bestræffende adskilligt om politvæsenet på landet i Danmark.

Overbevidst om at jorddrotten og fæstebonden selv indse, at det er deres fælles fordel at handle billigen med hinanden og at leve sammen i enighed, vente vi, at ingen jorddrot vil pålægge hoveribønderne andet eller mere end vore anordninger og bøndernes fæstebreve hjemle ham, og at ikke heller de hoveripligtige bønder lade sig forføre til modvillighed og egenrådighed, da det er vores alvorlige vilje, at jorddrotten lige så lidet som bønderne skulle fornærmes, og at disse tilbørligen skulle forrette det hoverarbejde, som dem pålægges, og dersom de skulle formå sig fornærmede derved, at enten mere eller andet hoveri af dem fordres, end det de tror sig pligtige til at forrette, da skulle de dog adlyde jorddrottens, forpagterens eller disses betjentes tilsigelse, når de have gjort arbejdet, da først sømmeligen henvende sig til jorddrotten med den ærbødighed de skyldte ham for i mindelighed og uden vidtløftighed at få sagen afgjort; men kan slig mindelig afgørelse ikke opnås, skulle de i stilhed og uden at tilsidesætte deres færstepligter, henvende sig med deres anliggende til vedkommende amtmand, som vi herved pålægges, uden ophold at søge sagen billigste vilkår bilagt. Og må ingen dommer antage nogen sag hoveriet betræffende forinden sådan amtmandens mellemhandling er foregået, og sagen af ham til retten henvist.

Vi ville også at vore landsoldater og landrekrutter, som vi ved vores forordning af 20. juni 1788 have vist så store velgerninger, skulle på de godser, hvor de opholde sig, give andre tjenestetyende eksempel af lydighed, og at hine lige så lidt som disse må tro sig unddragen fra den myndighed, som ved arbejdet tilkommer jorddrotten, hans betjent og deres husbond, og skulle de, når de forser sig, være samme straf og rævselse undergivne, som andre tjenestetyende.

**Reglement
For
Siødals Hoveri gaaende Bønder.**

Matr. No.	Beboernes Navne	Hartkom Tdr Fjk		Matr. No.	Beboernes Navne	Hartkom Tdr Fjk	
	Rødning				Hauris		
1.	Peder Christensen	3	4	1.	Poul Nyrup	4	5
2.	Niels Brøndum	3	0	2.	Anders Sørensen	4	5
3.	Søren Nielsen	3	3	3.	Christen Andersen	4	5
5.	Anders Smed	2	5		Aastrup		
6.	Mads Sørensen	2	7	1.	Christen Jensen	2	7
7.	Niels Nyrup	3	1	Do	Christen Olesen	2	7
9.	Jacob Christensen	3	2	2.	Peter Villumsen	2	7
	Løvel By			Do	Niels Torsager	2	7
1.	Søren Jensen	5	0		Pederstrup		
Do	Peder Syndergaard	5	0	1.	Thomas Almind	3	0
2.	Niels Andersen	3	0	Do	Christen Mariussen	3	0
Do	Søren Andersen	3	0	2.	Niels Hansen	2	7
3.	Peder Hauris	3	1	Do	Søren Aaboe	2	7
Do	Jens Hauris	3	1	3.	Peder Andersen	4	
4.	Thomas Pedersen	3	3	4.	Villum Aasteds enke	5	
Do	Peder Pedersen	3	3	5.	Jens Nørgaard	3	6
5.	Jens Hauris	3	1	7.	Christen Syndergaard	3	3
Do	Lauris Knudsen	3	1	Do.	Jens Vridsted	3	3
6.	Søren Christensen	3	2	8.	Jesper Sørensen	3	2
Do	Jens Rasmussen	3	2				
7.	Christen Sørensen	2	7				
Do	Jens Vridsted	2	7				
9.	Jens Thomasen	3	5				
Do	Steffen Jensen	3	5				
10. + 11	Jens Qvoming	3	3				
Do	Svend Nyrup	3	3				
12 + 13	Anders Sørensen	3	5				
14 + 15	Peder Vandsted	2	7				

